İBN-İ SABBÂG

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû Nasr olup ismi Abdüsseyyid bin Muhammed bin Abdülvâhid bin Ahmed bin Ca'fer el-Bağdâdî'dir. İbn-i Sabbâg ismiyle meşhûr oldu. 400 (m. 1009) senesinde Bağdad'da doğdu. 477 (m. 1084) senesi Cemâzil-evvel ayında doğduğu şehirde vefât etti. Evinin bir odasına defn edildi. Daha sonra kabri Bâb-ı Harb denilen yere nakledildi.

İbn-i Sabbâg, fıkıh ilmini; Ebi't-Tayyib et-Taberî'den, öğrendi. Ebû Ali bin Şazân, Ebü'l-Hüseyn bin el-Fadl'dan hadîs ilmini öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden ise Cüz'ebni Arefe hadîs-i şerîf rivâyet etti.

İbn-i Sabbâg; Nizâm-ül-mülk'ün yaptırdığı meşhûr Nizamiye Medresesi'nde ilk ders verenlerden idi. Burada birçok talebe yetiştirdi. İbn-i Sabbâg zamanında Irak'da yetişen Şafiî mezhebi fıkıh âlimleri arasında sayılan ve takdîr edilen bir zât idi. Takvâ sahibi, sâlih bir âlim olup, dinde huccet (senet) idi. Âlimler onun engin bir deniz gibi ilme sahip olduğunu söylediler, İsfehan ve Bağdad'da birçok âlime ilim ve hadîs-i şerîf öğretti.

İbn-i Sabbâg için, İbn-i Akîl "O zamanının müctehidlerinden idi." İbn-i Hallıkân; "Ebû Nasr sâlih bir zât olup, çok kıymetli (Şâmil) kitabının sahibidir." İbn-i Kesir; "O, mes'elede müctehid idi" demiştir.

> İbn-i Sabbâg'ın Abdullah bin Amr'dan (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Zulümden sakının. Zîrâ zulüm, âhıret gününde karanlıklardır. Fuhuş sözleri, yazıları ve resimleri söylemek ve yazmak ve yapmaktan sakının. Zîrâ Allahü teâlâ fuhşu sevmez. Cimriliktende sakının. Muhakkak sizden öncekileri cimrilik helak etmiştir. Zîrâ cimrilik onları yalancılığa sevketti. Onlar da yalan söylediler. Cimrilik onları küs ve ayrı durmağa sevk etti. Onlar da birbirleriyle alâkayı kesip küs durdular. Cimrilik onları zulme sevk etti. Onlar da zulüm edip zâlim oldular" buyurdu.
>
> Diğer bir rivâyeti ise şöyledir: Birgün, Peygamberimizin (aleyhisselâm) çevresindeki Eshâb-ı Kirâmdan bir zât ayağa kalktı ve Resûlullahın yanına gelerek şöyle sordu: "Yâ Resûlallah, en güzel müslüman nasıl olur?" Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Müslümanların, elinden ve dilinden zarar görmeyip, ondan emîn olduğu müslümandır." Daha sonra aynı zât, "Hicretin hangisi daha faziletlidir?" diye sorunca, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): "Rabbinin yasak ettiği şeylerden uzak durmandır"buyurdu.

İbn-i Sabbâg birçok eser yazmıştır. Bunlardan ba'zıları şunlardır: 1. Eş-Şâmil-fil-lügat, 2. El-Kâmil-ü fil-hılâf beyn-eş-Şâfiiyyeti vel Hânefiyyeti, 3. Uddet-ül-âlim vet-tarîk-üs-sâlim? 4. Keyfiyyet-ül-mesâil, 5. Vel-Eş'aru bi ma'rifeti ihtilâfi ulemâ-il-emsâr, 6. Et-Tarik-üs-sâlim ilallah.

Et-Tarik-üs-sâlim ilallah kitabından alınan ba'zı bölümler.

Îmân ve İslâm faslı: İbn-i Ömer'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Müslümanlık beş şey üzerine kurulmuştur: Birincisi, Allahü teâlâya ve Muhammed'in (aleyhisselâm) O'nun Peygamberi olduğuna inanmak. İkincisi, hergün beş vakit namaz kılmak. Üçüncüsü, senede bir kerre malının kırkta birini fakir müslümanlara zekât olarak vermek. Dördüncüsü, Ramazân-ı şerîf ayında hergün oruç tutmak. Beşincisi, Mekke-i mükerremeye giderek ömründe bir kere hac etmek."

Hazreti Ömer şöyle rivâyet etmiştir öyle birgün idi ki, Eshâb-ı Kirâmdan birkaçımız Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin huzûrunda ve hizmetinde bulunuyorduk. O gün, o saat, öyle şerefli, öyle kıymetli ve hiç ele geçmez bir gün idi. O gün, Resûlullahın sohbetinde, yanında bulunmakla şereflenmek, rûhlara gıda olan, canlara zevk ve safa veren cemâlini görmek nasîb olmuştu. O vakit, ay doğar gibi, bir zât yanımıza geldi. Elbisesi çok beyaz, saçları pek siyah idi. Üzerinde toz, toprak, ter gibi yolculuk alâmetleri görünmüyordu. Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbı olan bizlerden hiçbirimiz onu tanımıyorduk. Ya'nî, görüp bildiğimiz kimselerden değildi. Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrunda oturdu. Dizlerini, mübârek dizlerine yanaştırdı. Ellerini Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) efendimizin mübârek dizleri üzerine koydu. Resûlullaha (aleyhisselâm) sorarak, yâ Resûlallah! Bana İslâmiyeti, Müslümanlığı anlat dedi.

Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) buyurdu ki; "İslâmın şartlarından birincisi, Kelime-i şehâdet getirmek (Eşhedü en lâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resûlüh)demektir.

(İslamın ikinci şartı) Vakit gelince namazı kılmaktır. (Üçüncüsü) Malın zekâtını vermektir. (Dördüncüsü) Ramazân-ı şerîf ayında hergün oruç tutmaktır. (Beşincisi) Gücü yetenin ömründe bir kere hac etmesidir.

O zât Resûlullahtan bu cevapları işitince, (Doğru söyledin yâ Resûlallah) dedi. Biz dinleyiciler, onun bu sözüne şaştık. Çünkü, hem soruyor, hem de verilen cevâbın'doğru olduğunu tasdik ediyordu.

Bu zât yine sorarak, yâ Resûlallah! Îmânın ne olduğunu da, hakîkatini ve mâhiyetini bana bildir dedi. Resûlullah buyurdu ki; "Îmân, önce Allahü teâlâya inanmaktır." (Îmânın altı temelinden ikincisi) Allahü teâlânın meleklerine inanmaktır. (Üçüncüsü) Allahü teâlânın bildirdiği kitaplarına inanmaktır. (Dördüncüsü) Allahü teâlânın peygamberlerine inanmaktır. (Beşincisi) Âhıret gününe inanmaktır. (Altıncısı) Kadere, hayır ve şerlerin Allahü teâlâdan olduğuna inanmaktır..." buyurdu.

Sonra o zât gitti. Ben uzun bir müddet Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında kaldım. Bana buyurdu ki; "Yâ Ömer, o soranın kim olduğunu biliyor musun?" Ben Allah ve Resûlü bilir dedim. Resûlullah (aleyhisselâm), "O (Cibril) Cebrâil idi. Sizlere dîninizi öğretmek için geldi" buyurdu...

Güzel ahlâk: Allahü teâlâ, habibi Muhammed'e (aleyhisselâm) "Şüphesiz ki sen, huluk-i azîm üzere (güzel ahlâklı olarak) yaratıldın" buyurdu. (Huluk-i azîm demek, Allahü teâlâ ile sır, gizli şeyleri bulunmak, insanlar ile de güzel huylu olmak demektir.)

Hazreti Âişe'den Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) ahlâkı sorulunca, "O'nun ahlâkı Kur'ân'dır" buyurdu. Bunun ma'nâsı; Kur'ân-ı kerîmde bildirilen ahlâka sâhib olmasıdır. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Sen bağışlama yolunu tut, iyiliği emret ve câhillerden yüz çevir" buyurdu. (A'râf-199)

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamberimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: "Mü'minlerin îmân bakımından en olgunu, ahlâkı en güzel olanıdır. Sizin en hayırlınız kadınlarına karşı hayırlı olanınızdır." Yine bir hadîs-i şerîfte; "Bana en

yakın ve en sevimli olanınız, ahlâkı en güzel olanınızdır” buyurdu. Bir hadîs-i şerîfte de;“Allahü teâlâ, güzel ahlâk sahibine, Allah yolunda gazâ eden mücâhide verdiği sevâb gibi sevâb verir” buyurdu. Ebüdderdâ hazretlerinin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): “Kıyâmet günü mîzâna güzel ahlâktan daha ağır birşey konmaz. Şüphesiz ki güzel ahlâk, sahibini, gündüzleri oruç tutan ve geceleri namaz kılanlar derecesine yükseltir” buyurdu. Eshâb-ı Kirâm, “Yâ Resûlallah! Müslüman kişiye verilen en faziletli şey nedir?” dediklerinde, “Güzel ahlâktır” buyurdu. Hişâm bin Urve, Babasından şöyle hikmetli bir söz nakleder “Güler yüzlü ve tatlı sözlü ol. Kendisine iyilik verilmiş olan ve insanlar tarafından sevilen kimselerden olursun.” Hişâm bin Urve, babasının şöyle dediğini nakleder: “Hazreti Âişe’ye (radıyallahü anha), “Resûlullahtan (aleyhisselâm) ne gördün?” diye sordum. Buyurdu ki: “Resûlullah (aleyhisselâm), ne bir hizmetçiyi, ne bir kadını asla döğmedi, eliyle hiç kimseye vurmadı. Ancak Allah yolunda cihâd etti. Hiç kimseden intikam almadı. Ancak Allah için olursa intikam alırdı. Kendisine iki şey arzedilse, günah olmadığı müddetçe en kolay olanını seçerdi. Günah olan birşey ise, ondan insanların en çok sakınanı olurdu.”

Ebû Hüreyre’den (radıyallahü anh) rivâyet olunmuştur: “Resûlullah (aleyhisselâm) acıkmadıkça birşey yemezdi.” Muâz bin Cebel (radıyallahü anh) şöyle anlatmıştır: “Yâ Resûlallah, bana nasihat et” dedim. Buyurdu ki: “İnsanlara karşı güzel ahlâklı ol.” Enes bin Mâlik şöyle nakletmiştir “Resûlullah (aleyhisselâm), bir kimse ile karşılaşınca onunla müsâfeha eder, o elini çekmedikçe elini çekmezdi. Karşılaştığı kimse yüzünü dönmedikçe yüzünü dönmezdi. Kimsenin yanında dizlerini dikip oturmazdı.” Ömer bin Abdülazîz’e bir zât misâfir olmuştu. Misâfir, gece lâmbayı söndürmek için kalkınca, ona mâni oldu ve “Misâfirine hizmet ettiren kınanır” buyurarak, kendisi söndürdü. Hazreti Ömer buyurdu ki: “Bir kimse neyi çok yaparsa, onunla tanınır. Kim mizah yaparsa, hafife alınır. Kim çok gülerse, heybeti gider. Bir mâni bulunmadığı müddetçe, müslüman kardeşinin işini mümkün olan en güzel şekilde yap. Ondan herhangi bir hoş olmayan kötü bir hâl ortaya çıkarsa, eğer hayra yorulacak bir yönü varsa hayra yor.”

Tevâzu: Âyet-i kerîmede meâlen; “Rahmânın o kulları ki: onlar, yer yüzünde vekar ve tevâzu ile yürürler, câhiller kendilerine (hoşlanmadıkları) bir lâf attıkları zaman, “Selâm” derler (Sözün doğrusunu söylerler ve onlarla çatışmazlar)” (Furkan-63) buyuruldu. İbn-i Mübârek hazretleri şöyle anlatmıştır: Bu âyet-i kerîme Hasen-i Basrî hazretlerinin yanında okununca buyurdu ki: Mü’minler dinlenmesiyle, bakması ve hareketleriyle öyle mütevâzi davranırlar ki, câhiller onları hasta zannederler. Böyle yapanlar hasta değil, kalb ehli kimselerdir. Başkalarının kalbine girmemiş olan Allah korkusu, onların kalblerine yerleşmiştir. Böylece bu korku, onları dünyâya düşkün olmaktan uzaklaştırıp, âhıret için hazırlanmalarına sebeb olmuştur. Bu hâllerine hamd ederek, bizden hüznü gideren Allahü teâlâya hamd olsun derler. Allahü teâlânın izzet vermediği kimse dünyâya düşkün olur. Allahü teâlânın ni’metlerini, sâdece yemek içmek için olan şeyler zanneder, ameli az olur, bu hâli âhırette azâba düşmesine sebeb olur.”

Hazreti Âişe, “En üstün tâat tevâzudur, bundan gâfil oluyorsunuz” buyurdu.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh), bir adamı hayvanına binmiş, kölesinin de arkasından koşarak onu ta’kib ettiğini görmüştü. Hayvana binmiş olan adama, “Ey Allahın kulu, köleni de bindir. O senin kardeşindir, o da senin gibi can taşıyor” dedi. Bunun üzerine adam kölesini de hayvana bindirdi.

Peygamberimizin (aleyhisselâm) huzûruna bir adam gelmişti. Peygamberimiz, gelen kimsenin huzûrunda titrediğini görerek, “Rahat ol, korkma!

Ben, kuru ekmek yiyen bir kadının oğluyum” buyurdu.

Enes bin Mâlik şöyle rivâyet etmiştir “Resûlullah (aleyhisselâm) hastaları ziyâret eder, cenâzelerde bulunur, da’vetleri kabûl eder, merkebe binerdi. Hayber’in fethi günü, yuları ip olan bir merkebe bindiğini gördüm.”

Mûsâ aleyhisselâm, Hızır aleyhisselâma, “Bana tavsiyede bulun” deyince, Hızır aleyhisselâm, “Güler yüzlü ol, kızgın olma. Fâideli ol, zararlı olma. Kahkaha ile gülme, başkalarının hatâlarına bakıp onları ayıplama. Kendi hatâlarına ağla” buyurdu.

Mensûr bin Ammâr buyurdu ki: “Kendi ayıplarını gören kimse, başkasının ayıbı ile uğraşmaz. Takvâ elbisesini soyan, takvâdan mahrûm olan kimseyi, artık dünyâda hiçbir şey örtmez. Kim Allahü teâlânın verdiği rızka râzı, olursa, kaybettiği şeye üzülmez. Kendi kusurlarını unutan kimse, başkalarının kusurunu büyük görür. Kendi görüşünü beğenen sapıtır. Aklına güvenenin ayağı kayar, insanlara büyüklük taslayan zillete düşer, İnsanların malına gözdiken fakir düşer. Afiyet isteyen sabreder. Hakka karşı savaşan yıkılır. Ecelini gören (ölümü düşünen) kimse uzun emel sahibi olmaz, bitmek bilmeyen arzu Ve isteklerin peşinde koşmaz. Denildi ki, tevâzu hakka uymakta sıkıntılara, acılara sabretmek, dinde bildirilen edeblerle edeblenmek ve başkalarının faziletini üstün tutup, kendi faziletini büyük görmemektir.”

Abdullah İbni Abbâs (radıyallahü anh) şöyle demiştir: “Gördüğüm hiçbir kimseden kendimi üstün tutmadım. O benden hayırlıdır, dedim. Kendimden yaşlı birini görünce, bu benden çok yaşadı ve Allahü teâlâyı tanıyıp, kulluk yapmışdır, diye düşündüm. Kendimden küçük birini görünce, bunun yaşı benden az, ben ondan çok yaşamış durumdayım. O hâlde ondan daha çok günah işlemiş olabilirim, diye düşündüm. Benimle aynı yaşta bir emsâlimi görünce de, ben kendi hatâlarımı biliyorum. Onda bu hatâların bulunduğunu bilmiyorum derim. Zengin olan kimseye, zenginliğinden dolayı veya ondan istifâde etmek için tevâzu gösteren tevâzu yapmış olmaz. Fakat ondan korunmak için veya nefsinin kibrini kırmak için yapılırsa caizdir. Dinine bağlı olan kimselere, dîne bağlılığı sebebiyle ve âlim olan kimselere, dîne bağlılığı sebebiyle, ilminden istifâde etmek için tevâzu göstermek iyidir. Böyle yapan sevâba girer: Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Güçlü kimse güreşte yenen değil, kızdığı zaman gazâbını yenen kimsedir.” Bir “hadîs-i şerîfte de; “Kızmak şeytandandır. Şeytan ateşten yaratılmıştır. Ateş su ile söndürülür. Sizden biriniz kızdığı zaman abdest alsın” buyuruldu.

Tevekkül: Bir iş yaparken sebeblere yapışdıktan sonra, gerisini Allahü teâlâya bırakmaktır. Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyurdu: “Müşavereden sonra birşeyi yapmağa karar verdin mi, artık Allahü teâlâya güven ve dayan. Gerçekten Allah, tevekkül edenleri sever” (Âl-i İmrân-159). Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Eğer siz Allahü teâlâya tam tevekkül etseydiniz, sabahleyin aç olarak, çıkıp, akşama tok olarak dönen kuşların rızıklandığı gibi rızıklanırdınız.”

Saîd bin Cübeyr buyurdu ki: “Allahü teâlâya tevekkül ile îmân iç içedir, birbirinden ayrılmaz.”

Ebû Aliyye de, “Allahü teâlâya tevekkül eden kimseye, Allahü teâlâ kefildir” buyurdu. Meâlen, “Kim Allahtan korkarsa, ona (darlıktan genişliğe) bir çıkış yolu ihsân eder”(Talak-2) buyurulan âyet-i kerîmeyi okudu. Mesruk hazretleri bu âyet-i kerîmeyi tefsîr ederken, “Bir çıkış yolu açardan maksad, kendisine rızık verenin Allahü teâlâ olduğunu bilmesidir. Kim Allahü teâlâya tevekkül ederse, Allahü teâlâ ona kâfidir. Allahü teâlâ, kendine tevekkül edenlerin günahlarını bağışlar, ona ni’metlerinden ihsân eder. Allahü teâlâ herşey için bir ölçü ve ecel takdîr etmiştir, İbrâhim aleyhisselâm ateşe atılırken, “Hasbinallahü ve ni’mel vekîl.” Ya’nî (Bana Allah yeter, O ne güzel vekîldir) dedi” buyurdu.

Hazreti Ömer, Yemen’den gelmiş olan bir grub insanla karşılaşmıştı. Onlara, “Siz ne ile geçiniyorsunuz?” deyince,

“Biz, tevekkül edenleriz” dediler. Hazreti Ömer, “Yalan söylüyorsunuz, siz tevekkül edenler değil, hazır yiyenlerdensiniz” dedi. Tevekkül dâneyi toprağa ekmek, sonra da gerisini Allahü teâlâya bırakmaktır. Bir kimsenin çalışmayıp fakir düşmesi ve insanlardan yiyecek beklemesi tevekkül değil, hazır yiyiciliktir. Bir kimse çalışmayıp evine kapansa, aç kalsa, kimsenin haberi olmasa, o kimse ölse, günah işlemiş olur. Çünkü kendi nefsinin helakine sebeb olmuştur.

İhlâs: Hazreti Ömer şöyle rivâyet etmiştir Resûlullahtan (aleyhisselâm) işittim buyurdu ki: “Ameller (amellerin kıymeti) ancak niyetlere göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise, eline geçecek olan ancak odur. Herkimin hicreti Allah ve Resûlüne ise, hicreti Allah ve Resûlünedir. Her kimin de hicreti, nail olacağı bir dünyâ veya nikâh edeceği bir kadından dolayı ise, hicreti ne için hicret etti ise onadır. (Allah ve Resûlünün rızâsı için değildir).”

Hazreti Ömer oğlu Abdullah’a yazdığı bir mektûpta şöyle tavsiyede bulunmuştur: “Bil ki, niyeti doğru ve hâlis olmayanın, ameli heba olur. İyilik yapmayan, sevâbdan mahrûm olur. Yumuşak davranmayan, mal elde edemez. Güzel ahlâk sahibi olmayan, arkadaşsız kalır.”

Peygamberimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: “İhlâs sâhibi olanlara ne mutlu! Onlar hidâyet kandilleridir. Onlarla kapkaranlık olan her fitne aydınlanır.”

Resûlullah (aleyhisselâm) Muâz bin Cebel’i Yemen’e vazîfeli olarak gönderirken, Muâz bin Cebel hazretleri, “Yâ Resûlallah! Bana tavsiyede, nasihatte bulun” deyince, “Dininde ihlâs üzere ol, amelin az da olsa bu sana yeter.” buyurdu.

Îsâ aleyhisselâmın havarileri, “İhlâs nedir?” diye sorduklarında, Îsâ (a.s) buyurdu ki; “İşleri ve amelleri yaparken, insanların beğenmesini düşünmemek, sâdece Allahü teâlânın rızâsı için yapmaktır.” “İhlâslı kimse nasıldır?” diye sorduklarında da: “Önce Allahü teâlânın emirlerine uyan, hukûkullaha riâyet eden, sonra da insanların haklarını gözeten kimsedir. Meselâ bir kimseye; biri dünyâya âit, biri de âhırete âit iki iş arz olununca, âhırete âit olanı (Allahü teâlânın emrini) yapar.” buyurdu.

Ebû Hâzim, bir nasîhati sırasında şöyle demiştir: “Kul günahları terk etmeye azmedince muvaffakiyete ulaşır.”

Fadâle bin Abide şöyle buyurmuştur: “Allahü teâlânın amelinden az bir şeyi kabul etmesi, bana dünyâdan ve dünyâda bulunan şeylerden çok sevimlidir. Çünkü Allahü teâlâ, ancak müttekîlerin, takvâ sahiplerinin amellerini kabûl edeceğini bildirdi. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlâ şöyle buyurdu: “Kulum bir iyiliği yapmaya yönelince, ona yapmadan bir sevâp yazılır, yaparsa on sevâbdan yediyüz sevâba kadar sevâb yazılır. Bir kötülüğü, günahı işlemeye niyet ederse, işlemedikçe günah yazılmaz. İşlerse, bir günah yazılır. Kalbe, dönek olduğu için kalb denilmiştir. Kalb, çöl ortasında rüzgârın sürüklediği bir çöp gibidir.”

Huzeyfe hazretleri: “Asıl ölü, ölenler değil, yaşayan ölülerdir” dedi. “Yaşayan ölü nasıl olur?” diye sorulunca da, “Kalbiyle iyiliği bilmeyen ve kötülükten sakınmayandır” buyurdu.

İbâdet: Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: “Ve sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibâdet et” (Hicr-99)

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “İki ni’met vardır ki, insanlar ondan gâfildir. Bunlar; boş vakit ve sıhhattir.”

Resûlullah (aleyhisselâm) birine nasihat ederken şöyle buyurdu: “Beş şey gelmeden önce beş şeyi ganîmet bil. İhtiyârlık gelmeden gençliği, hastalık gelmeden sıhhati, fakirlik gelmeden zenginliği, meşgûliyet gelmeden boş vakti, ölüm gelmeden hayâtı ganîmet bil.”

İbn-i Ömer’in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte; “Dünyâda garîb bir kimse veya bir yolcu gibi ol” buyuruldu.

İbn-i Ömer hazretleri şöyle buyurdu: “Sabaha ulaştığın zaman akşamı bekleme (bu, son

sabahım de), akşama ulaşırsan sabahı bekleme (bu, son akşamım de ona göre amel et), hastalık gelmeden sıhhatinin, ölüm gelmeden hayâtının kıymetini bil. Çünkü sen, yarın âhırette Cennetlik mi, Cehennemlik mi olacaksın bilmiyorsun!" Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle anlatmıştır: Resûlullah (aleyhisselâm), mübârek ayakları şişinceye kadar namaz kılardı. "Yâ Resûlallah! Allahü teâlâ seni mağfiret etmiştir" denildikte, "Şükreden bir kul olmayayım mı?" buyurdu.

İbn-i Mes'ûd hazretleri, "Rabbinin rızâsına kavuşmadıkça mü'mine rahat yoktur" buyurdu.

Hazreti Ömer Ka'b hazretlerine, "Bana nasihatte bulun" deyince, "Yetmiş nebinin ameli gibi amel edip de, âhıret için amelini az gören kimse gibi ol" buyurdu.

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Öldükten sonra pişman olmayan hiçbir kimse yoktur." "Yâ Resûlallah, insanın pişmanlığı nedir?" denildiğinde buyurdu ki: "Eğer insan iyi amel işlemişse, neden daha çok yapmadım diye pişman olur. Eğer günahkâr ise, günahlardan sakınmadığı için pişman olur." Cömertlik: Resûlullah (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Cennet, cömertlik yeridir" buyurdu. Diğer bir hadîs-i şerîfte de; "Cömertlik, Cennette bir ağaçtır. Dalları dünyâya uzanmıştır. Kim ondan bir dal tutarsa, o dal onu Cennete çeker. Cimrilik de Cehennemde bir ağaçtır. Dalları dünyâya uzanmıştır. Kim ondan bir dala tutunursa, o dal onu Cehenneme çeker" buyuruldu.

Tövbe: Günahlarından dolayı tövbe etmek, her müslümana farzdır. Günah işleyip de tövbeyi geciktirmek caiz değildir. Müslüman günah olan işlerden uzak durmalı, günaha girerse pişman olup, Allahü teâlâdan affını ve mağfiretini dilemelidir. Kulun mutlaka tövbeyi gerektirecek bir hali bulunur. Hattâ âlimler, Allahü teâlânın kulları üzerinde sayısız hakları bulunduğunu ve bu hakların gözetilmesi gerektiğini, bu yüzden Allahü teâlânın bu kadar haklarına karşılık, O'ndan gâfil olunduğu zaman tövbe etmek lâzım geldiğini söylemişlerdir. Şöyle ki: Allahü teâlâya şükretmek, O'nu anmak ve hatırlamak, O'ndan korkmak her müslümana lâzımdır. Çünkü Allahü teâlâ, her an ni'metlerini ve ihsânını yenilemekte ve tazelemektedir. (Meselâ; Allahü teâlâ, kısa bir müddet için nefes alıp verme ni'metini insanlardan almış olsa idi. Hepsi ölü olarak yere serilirdi.) öyleyse, ni'mete kavuşan kimseye, o ni'meti verenden gâfil ve habersiz olması asla yakışmaz. Ni'mete kavuşan, o ni'meti verenden başkası ile meşgûl olursa, onun yapacağı şey, ni'met sahibini unuttuğu için pişman olmak, ni'met sahibinden özür dilemek, O'nun beğendiği işlere devam etmek ve tekrar O'nu anıp, hatırlamaktır. Allahü teâlâ, beş vakit namazı farz kıldı. Kullar, beş vakit namazla Allahü teâlâyı andılar ve O'na kulluk vazîfelerini yerine getirdiler. Allahü teâlâ, kullarının namazlarda kendisini anmalarını, ibâdet etmelerini, beş vakit namazın dışında kendisinden gaflette bulunup, unutmalarına keffâret yaptı. (Ya'nî gaflet suçunu affetti.) Kullar namaz kılarken, kalblerini başka şeylerle meşgûl ederlerse, bu gaflet hâllerinden dolayı özür dilemeleri ve Allahü teâlâ'dan af olunmalarını dilemeleri icâbeder. Çünkü onlar Allahü teâlâyı anacakları vakit, kalbleri başka şeylerle meşgûl olmuştur.

Abdurrahmân bin Ebû Ömer buyurdu ki: "Her sabah, görevli iki melek "Ey hayır istiyenler! Geliniz (hayırlı işler yapınız)! Ey kötülük yapanlar! Kötülüklerinizi azaltın!" diye seslenirler.

Sâlih zâtlardan birisi şöyle dedi; "İnsanlar üzerine gelen her gece: "Ey Âdemoğlu! Bende şu anda hayır nâmına ne yapabilirsen yap. Bir daha ebediyyen geri dönmiyeceğim" der."

Aişe (radıyallahü anha) buyurdu ki: "Amel defterinde çok istiğfar bulunan kimseye ne mutlu."

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: "Kim üç defa "Estağfirullah ellezi lâ ilahe illâ hüvel hayyelkayyûme ve etûbü ileyh" derse, Allahü teâlâ onun günahlarını affeder."

Ebû Ümâme'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Sağda bulunan melek, sol tarafta bulunan meleğin amiridir. Kul bir iyilik yaptığı zaman, sağ taraftaki melek sol taraftakine: O iyiliği bu kul için yaz, diye emir verir. O kul kötülük yaptığı zaman, sağ taraftaki melek sol taraftakine: O kötülüğü onun için hemen yazma, yedi saat bekle. Belki yaptığı kötülük için istiğfar eder (Allahü teâlâdan affını ister) der."

Abdullah İbni Mes'ûd hazretleri şöyle buyurdu; "Allahü teâlânın katında en büyük günâh; biri diğerine Allahtan kork deyince, karşıdakinin "Sen kendine bak" demesidir."

Akıllı kimseye yakışan, tövbeyi kendisine âdet edinmesi, işlediği hatâ ve günahlardan sonra pişman olması ve istiğfar etmesidir. Umulur ki, böyle yapan kimse, nefsinin şerrinden ve amelinin kötülüğünden kurtulur. Çünkü tövbe ve istiğfar kalbi düzeltir. Allahü teâlânın rızâsını kazandırır.

Ömer (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Tövbe edenlerle beraber oturup kalkınız. Çünkü onlar, en ince kalbli kimselerdir."

Mücâhid (radıyallahü anh), "(Hesab için) Rabbi huzûrunda durmaktan korkan için iki Cennet var" (Rahmân-46) meâlindeki âyet-i kerîmenin tefsîrinde; "Bu öyle bir kimsedir ki, günah işlerken Allahü teâlâyı hatırlar ve o kötülükten, günahtan vazgeçer. Bu, tövbe edenin derecesinden daha üstündür. Çünkü, tövbe eden kimse, günahı işledikten sonra pişman olmaktadır. Bu ise, günah üzerinde iken, Allahü teâlâyı hatırlayarak o günahtan vazgeçmektedir."

Resûlullah (aleyhisselâm): "Ben, her gün yüz kere istiğfar ediyorum" buyurmuşlardır.

İbn-i Abbâs'ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurdular. "Kim istiğfarı çoğaltırsa, Allahü teâlâ ona her keder ve gamdan bir rahatlık, her darlıktan bir çıkış yolu ve ummadığı yerden rızık nasîb eder."

Riyâh el-Kaysî: "Benim kırk küsurgünahım vardı. Her birisi için yüz kere istiğfar ettim" buyurdu.

Avn bin Abdullah: "Tövbe edenlerle beraber olunuz. Çünkü Allahü teâlânın rahmeti, günahından pişmanlık duyana daha yakındır" buyurdu.

Anlatılır ki, Zuheyr es-Selûlî dâima ağlarken görülürdü. Arkadaşlarından birisi onu azarladı. "Allahü teâlâ sana merhamet etsin. Niçin böyle devamlı ağlıyorsun?" dedi. O da: "Günahlarıma ağlıyorum. Suçum çok. Rabbine âsi olana elbette ağlamak yaraşır" cevâbını verdi.

Anlatılır ki: Hızır (aleyhisselâm), Mûsâ'dan (aleyhisselâm) ayrılacağı vakit, Mûsâ (aleyhisselâm) ona: "Bana ba'zı tavsiyelerde bulun" dedi. Hızır da (aleyhisselâm) şu tavsiyelerde bulundu: "Herkese faydalı ol, zarar verici olma. Güleryüzlü ol, kızgın olma. İhtiyâcın olmadan yola çıkma. Başkasının kötülüğünden dolayı ayıplama. Sen kendi günahlarına ve hatâlarına ağla."

Fudayl bin Iyâd (radıyallahü anh) buyurdu: "Günahın senin yanında ne kadar küçülürse, Allahü teâlânın yanında o derece büyür. Sen günahı ne kadar büyük görürsen, o günah Allahü teâlânın yanında o derece küçülür." (İnsan, günahını dâima büyük görmelidir.)

Hasen-i Basrî (radıyallahü anh), "Eğer insan günahını küçük görürse, ona ehemmiyet vermez. O zaman o günah, büyük günah hâlini alır. Eğer insan günahını büyük görür, onun için istiğfar yapar, onu gizler ve tövbe ederse, o günah küçücük kalır" buyurdu.

Hazreti Ebû Bekr'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Bir kimse günah işler, sonra bu günahını hatırladığı zaman, kalkar, abdest alıp, iki rek'at namaz kılar, günahını Allahü teâlâdan affetmesini dilerse, Allahü teâlâ onun günahını affeder."

İbn-i Abbâs'ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm), "Günahından tövbe eden kimse, günahı olmıyan kimse gibidir. Günahı terk etmediği hâlde, Allahü teâlâdan kendisinin affedilmesini istiyen kimse, Rabbi ile alay eden kimse gibidir." buyurdu.

Süfyân bin Uyeyne (radıyallahü anh) anlattı**:** Ka'be-i muazzamayı tavaf ediyordum. Yanımda da birisi vardı. O da tavaf ediyor, fakat suskun bir vaziyette idi. Tavafı tamamlayınca, Makâm-ı İbrâhim denen yere geldi. İki rek'at namaz kıldı. Sonra Ka'be-i muazzamanın yanına geldi ve şöyle duâ etti: "Yâ Rabbi! Zillete ve noksanlığa benden daha lâyık kim var? Çünkü sen, beni zaif olarak yarattın. Senin affına benden daha lâyık kim var? Yâ Rabbi! Yâ Rabbî sana muhtacım." Onun bu sözleri benim pek hoşuma gitti.

Duâ: Duâ da ibadettir. Hattâ en faziletli ibâdetlerdendir. Çünkü duâ, Allahü teâlânın Rab oluşunu i'tirâf etmek, Allahü teâlânın rızâsını kazanmakta ve tevâzuda ihlâslı ve samimi olmak, her şeyin sahibi ve maliki olan Allahü teâlâya muhtaç olma ma'nâlarını ifâde eder. İhlâsla ve hudu' ile yapılan duâ kabûl olur. Kalb gaflette iken yapılan duâ kabûl olmaz.

Şöyle anlatılmıştır: Allahü teâlâ Davud'a (aleyhisselâm) "Bana gaflet hâlinde iken duâ etme. Sana gadabımla karşılık veririm" diye vahyetti.

Sâlihlerden birisi şöyle dedi: "Mü'minin duâsı, onun iyi amelleridir." Bunun ma'nası; (salih kimselerin duâsı kabûl olur) demektir. Kabûl olunan duâ, Allahü teâlâya tam bir dönüş, yalvarıp-yakarma ve ihlâs ile yapılan duâdır. Böyle bir duâyı da sâlih kimseler, yapar. Günahlara dalmış, Allahü teâlâdan ve O'nun âyetlerinden gâfil ve habersiz olan kimse ise, duâyı dili ile yapar. Çünkü onun kalbi, nefsinin arzu ve istekleri ile meşgûldür. Böyle bir kimsenin kalbinde, samimi olarak Allahü teâlâya dönüş ve günahlarına pişmanlık durumu olsa idi, üzerinde bulunduğu günahları terkeder, onlardan dolayı pişmanlık duyar ve yaptığı günahlar sebebiyle Allahü teâlâdan haya ederdi.

Denilir ki; günah kalbde siyah bir nokta gibidir. Kul tövbe ettiği zaman, kalbinden bu siyahlık gider. Eğer günah işlemeye devam ederse, kalbi kararır ve kör olur.

Enes bin Mâlik'in rivâyet ettiği hadîs-i kudsîde Allahü teâlâ, Âdemoğluna; "Seninle benim aramda olan şey; senden duâ, benden kabûl etmektir" buyurmuştur. Duâ Allahü teâlâya ibâdet, ona boyun eğmek ve ta'zimdir. Duâdan faydalanan, duâyı yapan kimsedir. Kul duâ etmekle ya bir dileğine kavuşur veya sevâb kazanır. Resûlullah efendimiz. "Duâ ibâdettir", "Duâ; mü'minin silâhı, dînin direği, göklerin ve yerin nûrudur", "Genişlik zamanında çok duâ eden kimsenin, bela ve musibet zamanında yaptığı duâları kabûl olur" buyurdu.

Allahü teâlâya samimiyetle dönmüş, O'ndan korkan kimsenin duâsı geri çevrilmez, insan ba'zan kendisine fâidesi olmayan dünyâ işleri için duâ eder. Bu duâsı kabûl olunmaz. Bu husûsta Kur'ân-ı kerîmde meâlen: "İnsan, hayra duâ eder gibi, (kızınca) fenâlığa duâ eder(zararına olarak bedduâda bulunur).İnsan(akıbetini düşünmemekle) pek aceleci olmuştur"(İsrâ-11). İnsan, dünyâ işlerinde kendisine hayırlı olan ile olmayanı birbirinden ayıramaz. Hayırlı olan için duâ ettiği gibi, şer olan için de duâ eder. İnsan, duâsının hemen kabûl olmasını ister. Halbuki ba'zen duânın kabûlünün geciktirilmesi onun için daha hayırlı olur. Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) mübârek zevcesi Hafsa vâlidemiz buyurdu ki: Resûlullah (aleyhisselâm) uyumak istedikleri zaman, sağ elini mübârek yanaklarının altına kor ve üç defa "Allahım! Kullarını dirilttiğin gün beni azâbından koru" buyururlardı.

Âişe vâlidemiz bildirdi: Resûlullah (aleyhisselâm) geceleyin uyandıkları zaman "Allahım! Senden başka ilâh yoktur. Seni bütün noksan sıfatlardan tenzih ederim. Yâ Rabbî! Hatalarım için senden af ve mağfiret dilerim. Senden rahmetini dilerim. Allahım! İlmimi artır. Bana hidayetten sonra kalbimi saptırma. Bana yüce katından rahmetini ihsân eyle. Muhakkak ki sen herkese istediğini vericisin" duâsını okurdu.

Müslümanın müslüman üzerindeki hakları: Hazreti Ali'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Müslümanın, müslüman üzerinde altı hakkı

vardır: Birincisi, onunla karşılaştığı zaman selâm verir. Da'vet ettiği, zaman da'vetini kabûl eder. Aksırdığı zaman, teşmit eder (Yerhamükellâh der). Hasta olduğu zaman ziyâret eder. Vefât ettiği zaman cenâzesinin peşinden gider. Kendisi için istediği bir şeyi, onun için de ister."

Mu'âz (radıyallahü anh) buyurdu ki: "İki müslüman karşılaşıp da, biri diğerinin elini tutup, güler yüz gösterip tebessüm ederse, ağaç yapraklarının döküldüğü gibi ikisinin de günahları dökülür."

Vâsıla bin Hattâb Kureşi (radıyallahü anh) anlattı: Mescid-i Nebî'ye (Resûlullahın (aleyhisselâm) mescidine) biri geldi. Resûlullah efendimiz gelen şahsı görünce, onun için yer açtılar. Bunun üzerine o şahıs, "Yâ Resûlallah!

Müsait ve oturulacak yer var" deyince, Resûlullah efendimiz; "Müslümanın, müslüman üzerinde hakkı vardır. Müslüman, müslümanı görünce onun için yer açar." buyurdu.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Ey Ebû Hüreyre! Vera' sâhibi olursan, insanların en âbidi olursun. Kanaatkar olursan, insanların en şükredicisi olursun. Kendin için istediğini insanlar için de iste. Îmânı kâmil bir mü'min olursun. Yakın komşuna iyilikte bulun, kâmil bir müslüman olursun. Az gül, çünkü çok gülmek kalbi öldürür."

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Bir kimse, komşusu onun kötülüğünden emîn olmadığı müddetçe, imânı kâmil bir mü'min olmaz."

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Cebrâil aleyhisselâm, bana komşuyu tavsiye ediyordu, öyle tavsiye etti ki, sanki onu benim mirasıma ortak yapacak zannettim." buyurdu.

Âişe (radıyallahü anha) vâlidemiz; "Ey Allahın Resûlü (aleyhisselâm), iki tane komşum var. Hangisine hediyede bulunayım?" diye sorunca, Resûlullah (aleyhisselâm): "Kapısı en yakın olana"buyurdular.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahü teâlâya ve âhıret gününe imân eden, misâfirine ikram etsin. Allahü teâlâya ve âhıret gününe imân eden hayır söylesin, veya sussun."

Hediye vermek: Bir kimseye başkası tarafından hediye verildiği zaman, imkânı nisbetinde, o da ona hediye vermelidir. Eğer, hediyeye karşı hediye verme imkânı olmazsa, kendisine verilen hediye için teşekkür eder ve onu hayırla anar, duâ eder.

Saîd bin Müseyyib'in, rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Kendisine iyilik yapılan kimse, aynıyla mukâbele etsin. Eğer verecek birşey bulamazsa, o kimseyi iyiliğinden dolayı medhetsin. Kim iyilik sahibini iyiliğinden dolayı överse, ona teşekkür etmiş olur. Bunu terk eden ise, ona nankörlük etmiş olur."

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Birbirinizle hediyeleşirseniz, birbirinizi seversiniz."

Resûlullah (aleyhisselâm) insanların aralarında muhabbetin meydana gelmesi için hediye vermeyi emrederlerdi. Resûlullah (aleyhisselâm) hediyyeyi kabûl ederdi. Sadakayı ise redd ederlerdi.

Kendisine hediye verilen kimse, maddî yönden hediye verenden daha yüksek ise, o hediyeyi kabûl edip etmemekte serbesttir. İsterse o hediyeyi kabûl eder, isterse red eder. Eğer hediyeyi alan, veren ile eşit derecede veya onun altında ise, yine serbesttir, ister kabûl eder, isterse red eder. Fakat bu durumda en uygun olanı; hediyeyi alan kimsenin, hediyeyi veren kimsenin durumunu, hediyenin veriliş sebebini bilmesine göre değişir. Eğer hediyeyi verenin maksadı, aralarında sevgi ve dostluğun kurulması ise bu hediyeyi kabûl etmek iyidir. Eğer bu hediyeden maksat, şöhret, hediyeyi alana karşı öğünmek ve ona minnet edip, başa kakmak ise,

en uygunu o hediyeyi red etmektir. Fakat hediye kabûl edilmediği zaman, hediyeyi verenin düşmanlığını kazanmak gibi bir durum ortaya çıkarsa, yine hediye kabûl edilir. Çünkü, minnete katlanmak, düşman kazanmaktan daha iyidir.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Kişi, (Allahü teâlâ seni hayır ile mükâfatlandırsın) derse, bu duâyı yaptığı kişiyi en iyi şekilde övmüş olur"

Ebû Saîd'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; "İnsanlara teşekkür etmiyen, Allahü teâlâya şükretmemiş olur." Allahü teâlâ insana, iyilik ve ihsân sahibine teşekkür etmeyi emretti ve meâlen buyurdu ki: "Biz insana, ana-babasını (onlara iyilik yapmasını) da emrettik" (Lokman-14). İnsan, iyilik sahibine teşekkür vazîfesini yapmadığı zaman, Allahü teâlânın emrini terk etmiş olur. Allahü teâlânın emrini terk eden kimse ise, Allahü teâlâya şükür vazîfesini yapmamış olur. (Bu husûsta daha başka açıklamalar da vardır.)

Durumunun iyi olmasını isteyen kimse, kötü kimselerle, günahlara dalmış olanlarla oturup kalkmamalı. İbn-i Mübârek (radıyallahü anh) anlattı: "Îsâ aleyhisselâm, "Ey havariler! Kötü kimselere buğzetmek, onlardan uzaklaşmak sûretiyle Allahü teâlâya yaklaşınız. Allahü teâlânın rızâsını, onların kızmalarında arayınız" dedi. Bunun üzerine onlar "Yâ Îsâ! Kimlerle oturup kalkalım, kimlerle beraber olalım?" dedikleri zaman, Îsâ (aleyhisselâm); "Onlar görüldüğü zaman, size Allahü teâlâyı hatırlatır. Konuşmaları, sizin ilminizi arttırır. Yaptıkları işler, sizi âhırete teşvik eder" dedi."

Lokman'ın (aleyhisselâm) şöyle duâ ettiği nakledilir: "Allahım! Benim arkadaşlarımı gâfillerden, seni unutmuş kimselerden yapma! Çünkü onlar, ben seni andığım zaman, bana bu husûsta yardımcı olmazlar. Gaflette olduğum zaman, bana seni hatırlatmazlar. Onlara senin emir ve yasaklarına uymayı, iyi şeyleri emrettiğim zaman, bana itaat etmezler. Sustuğum zaman beni üzerler."

Ubeyd bin Umeyr anlatır: Dâvûd (aleyhisselâm) şöyle derdi "Allahım! Bana kötü kimseleri yakın eyleme. Yoksa, bana onların kötülükleri bulaşır."

"Akıllı kimse, konuştuğu zaman, hayır konuşur." Denilir ki, "Yeryüzünde, hapsedilmeye dilden daha lâyık birşey yoktur." Ömer (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Allahü teâlânın zikrine, O'nu anmağa ve hatırlamaya çok gayret et. İnsanların hâlinden anlatmaktan ise uzak kal. Çünkü Allahü teâlâdan bahsetmek şifâ, insanlardan bahsetmek ise hastalıktır."

Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerine, "Ey Bâyezîd! Sana ne oluyor ki, insanları hiç zemmetmiyor, onların kötülüklerinden bahsetmiyorsun?" diye sorulunca, cevâbında şöyle dedi: "Ben bir kerre kendi nefsimden râzı değilim ki, kendi nefsimi zemmetmekten, kötülemekten fırsat bulup, insanların ayıplarıyla uğraşayım. İnsanlar, başkalarının günahları hakkında Allahü teâlâdan korktular. Kendi günahları hakkında bir korkuları olmadı. Ya'nî insanlar, başkalarının hatâ ve ayıplarını büyük gördüler. Bir benzerini kendileri yaptıkları zaman onu büyük görmediler." Îsâ (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahü teâlâyı, O'nun emir ve yasaklarını aranızda anlatın. Bunlardan başkasıyla fazla meşgûl olmayınız. Çünkü, eğer böyle şeylerle çok meşgûl olursanız. Kalbiniz katılaşır. Katı bir kalb, Allahü teâlâdan uzaktır."

Hasen (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, bir kimsenin dili doğru olmadıkça kendisi doğru olmaz. Kalbi doğru olmadıkça, dili doğru olmaz. Bir kimse, komşusu onun gailelerinden (kötülüklerinden) emîn olmadığı müddetçe, imânı kâmil bir mü'min olmaz," Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Kimin dünyâda iki dili olursa, Allahü teâlâ, kıyâmet gününde onun için ateşten iki dil yapar."

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Kıyâmet gününde Allahü teâlânın katında, insanların en kötüsü olarak iki yüzlü kimseyi görürsün."

Behz bin Hakîm'in dedesi şöyle dedi. Resûlullahtan (aleyhisselâm) duydum. Buyurdu ki: "Konuşurken, yanındakileri güldürmek için yalan söyleyen kimseye yazıklar olsun, ona yazıklar olsun, ona yazıklar olsun."

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahü teâlâ üç şeyi sizin için iyi görmedi. Birincisi dedikodu, ikincisi çok soru sormak, üçüncüsü malı zayi etmek." (insanın, kendisine lâzım olmayan şeyleri konuşması, lüzumsuz yerlerde malını harcaması, bilinmesine ihtiyâç duyulmayan mevzûlarda soru sorması iyi görülmemiştir.)

Gıybet: Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Bir kısmınız bir kısmınızı (arkasından hoşlanmayacağı sözle) çekiştirmesin. Hiç sizden biriniz ölü kardeşinin etini yemek ister mi? Bundan tiksindiniz değil mi?" buyurdu. (Hucurât-12)

Evzaî (radıyallahü anh) anlattı: Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrlarında gıybetten bahsedildi. Resûlullah efendimiz: "Gıybet, kişide bulunan bir yaratılışı (huyu) söylemektir" buyurdu. Bunun üzerine Eshâb-ı Kirâm "Yâ Resûlallah! Biz gıybeti, bir kimsede olmıyan bir şeyi söylemek diye biliyorduk" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm): "Sizin dediğiniz bühtandır" buyurdu. Âişe (radıyallahü anha) vâlidemiz anlattı: Ben Resûlullah (aleyhisselâm) ile beraber otururken, kısa boylu bir kadın geldi Ben Resûlullaha (aleyhisselâm) başparmağımı göstererek, o benim başparmağım kadar diye işâret ettim. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm): "Sen onu gıybet ettin" buyurdu.

İbn-i Sîrîn (radıyallahü anh) bir kişiden bahsederken, o siyahtır dedi. Sonra, "Estağfirullah, onu gıybet etmiş olmaktan korkarım" dedi. Mücâhid (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Orucunun sıhhatli ve kirlerden korunmasını istiyen, gıybetten ve yalandan sakınsın."

Câbir bin Abdullah rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Gıybetten sakınınız. Çünkü gıybet, zinâdan daha şiddetlidir." Eshâb-ı Kirâm: "Ey Allahın Resûlü! Bu nasıl olur?" dediler. Resûlullah efendimiz: "Kişi zinâ eder, sonra korkar, Allahü teâlâya tövbe eder. Halbuki Allahü teâlâ gıybet edenkimseyi, gıybet edilen kimse affedinceye kadar affetmez." Burada gıybetin, zinâdan şiddetli olması, günah husûsunda daha şiddetli olmasından değildir. Bu hadîs-i şerîfi şerhedenlerden ba'zısı demiştir ki: "Gıybetin, zinâdan şiddetli ve ağır olmasının sebebi, zinânın zinâ yapılanın rızasıyla olması, gıybetin ise, onun rızâsı ile olmamasıdır." Ba'zısı da, "Zinâ için günlerce uğraşmak lâzım. Bununla beraber herkes zinâ yapmaz, ama gıybet, hergün defalarca yapılan ve insanların çoğundan meydana gelen birşey olduğundan, zinâdan şiddetlidir. Gıybet edenin, gıybetini yaptığı kimseden helâllik dilemesi lazımdır. Bu, eğer gıybet edilen, o kimsenin kendisini gıybet ettiğini biliyorsa lâzım gelir. Çünkü gıybet ettiği kimseyi üzmüştür. Eğer gıybet edilen bunu bilmiyorsa, gıybetini yaptığını ona bildirmesinin fâidesi yoktur. Sâdece tövbe ve istiğfar edilir ve gıybet edilen kimseye hayır duâ edilir. Böylece affa kavuşulur.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Dünyâ hayatı, ancak bir oyun ve eğlenceden ibârettir" buyuruyor. (Muhammed-36) Nasıl oyun ve eğlence kısa bir müddet sonra sona eriyorsa, dünyâ hayatı da aynı şekilde sona erer. Böyle geçici ve bitiveren şeyler, akıllı kimseyi, ebedî ni'metlere, Cennete ve sonsuz rahata kavuşmasına vesile olan sahih amellerden (beş vakit namaz ve Allahü teâlânın rızasına kavuşturan işlerden) alıkoymamalıdır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Cennette kamçı miktarı az bir yer, bütün dünyâdan daha iyidir" buyuruyor. Az fakat geçici olmayan şey, çok fakat geçici olandan daha hayırlı olduğu ma'lûmdur.

Yine Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Her nefs ölümü tadacak ve ecirleriniz (mükâfatlarınız) ancak kıyâmet günü tamamlanacak. O vakit, kim ateşten uzaklaştırılır da Cennete konursa, muradına ermiştir. Yoksa dünyâ hayatı, aldatıcı menfaatten başka birşey değil" buyuruyor. (Âl-i İmrân-185) Akıbetini, sonunu, yok olacağını, dünyâda iken niçin sâlih amel yapmadığından dolayı pişman olacağını düşünmeyen ve dünyânın sâdece görünüşteki zînet ve süsüne bakan kimse, bunlara aldanarak gaflete dalar.

Allahü teâlâ başka âyet-i kerîmede meâlen; "Dünyâ hayatı, elbette la'b (oyun) ve lehv (eğlence) ve zînet (süslenmek) ve tefâhur (Öğünmek) ve malı, evlâdı çoğaltma yarışından ibârettir" buyuruyor. (Hadîd-20) Dünyânın oyununa, süsüne ve ondaki, övünmeye dalmak, insanı sâlih amelleri ve Allahü teâlânın beğendiği işleri yapmaktan alıkoyar. Allahü teâlânın rızâsına uygun işleri yapmayan kimse ise, Allahü teâlânın gazâbına ve azâbına sebep olan işleri yapar. Dünyânın süsünü, oyun ve eğlencesini terk eden, kendisini bu işlerle meşgûl etmeyen, dünyâyı ve onun süsünü, Allahü teâlânın beyân buyurduğu şekilde gören kimse, dünyaya karşı zühd sahibi olur. (Dünyâyı gaye edinmez, dünyâda Allahü teâlânın yasak ettiği şeylere rağbet etmez, onlardan çok sakınır. Dünyâyı sâdece âhıreti kazanmak için bir vâsıta görür). Eğer insan böyle yaparsa, onun için Allahü teâlânın katında af ve O'nun rızâsı vardır. İslâmiyette zem edilen dünyâ, Allahü teâlânın sevgisinden uzaklaştıran şeylerdir. Dünyâ sevgisi, insanın Allahü teâlânın yasakladığı işleri yapmasına vesile olur. Dünyâ sevgisi, insanı dünyâda kendisine yetecek miktardan daha fazlasını elde etmeye teşvik eder. Halbuki, dünyâda kendisine yetecek miktar ile kanâat eden (Allahü teâlâya kulluk vazîfesiyle meşgûl olan, dünyâda yaptığı iyi ameller ile âhıreti kazanacağına kâmil bir şekilde inanan) kimse, dünyânın fitnesinden ve aldatmasından emîn olur. Dünyâda yetecek miktar ile doymayan, ona gönül bağlıyan kimse, uzun emellere ve bitmeyen çalışmalara girer. Halbuki bunun sonu yoktur. Bu meşgûliyetler içerisinde ömür tükenir ve insan bunun farkına bile varmaz. Allahü teâlânın rızâsına uygun işler yapmaya fırsat bile bulamaz. Neticede pişman olur ama, iş işten geçmiş olur. Fakat, insan kendisinin ve çoluk çocuğunun rızkını kazanmak için çalışırsa, onun çalışması, bu dünyâyı sevmek ve dünyânın aldatması değildir. Zîrâ onun çoluk çocuğunun rızkını helâlden kazanması için çalışması farzdır.

İbrâhim bin Meysere şöyle rivâyet etti: "Bir Arabî Resûlullahın (aleyhisselâm) yanına gelmişti. Onun gençliği, kuvveti ve zindeliği Eshâb-ı Kirâmın (r.anhüm) pek hoşuna gitti. Eshâb-ı Kirâm, "Keşke bu gençliği, bu kuvveti ve zindeliği Allah yolunda harcasa idi" dediler. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), "Sâdece düşmanla muharebe eden mi Allah yolundadır? Ana-baba, çoluk ve çocuklarının ve kendisinin iffetini korumak için çalışan kimse de Allah yolundadır" buyurdu.

İslâm âlimlerinden bir zât va'z ederken şöyle dedi: "Ey Müslümanlar! Eğer lüzumsuz olan şeyleri bırakırsanız, Allahü teâlâya kavuşursunuz. Ya'nî, kim dünyâda ihtiyâcı olmayan şeyler üzerinde durmaz (Allahü teâlânın rızâsını kazanmakla meşgûl olursa), bu hâli onu Allahü teâlânın rızâsına kavuşturur. Eğer insan dünyâda kendisine lâzım olacak şeyleri kazanmak için ve muhtaçlara yardım için çalışır ise, bunun için yapacağı gayret ve çalışma kötülenmemiştir. Böyle çalışma makbûldür. Böyle bir faaliyet ve çalışma, Allahü teâlânın, oyun, eğlence, süs ve mal çokluğu ile övünme buyurarak kötülediği dünyâya dâhil değildir. Fakat esas olan, insanın kazancında haramlardan, Allahü teâlânın yasak kıldığı husûslardan uzak kalması ve bunları helâl yoldan elde etmesidir. Böyle yapmazsa yine kötülenen dünyâya dâhil olur.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyurdular ki: "Helâl de belli, haram da bellidir. Bu ikisinin arasında şüpheliler vardır. Bunları çok kimse bilmez. Şüpheli şeylerden kim sakınırsa, ırzını (ya'nî şerefini ve namusunu), dînini muhafaza etmiş olur. Her kim

şüpheli şeylere düşerse, harama düştü demektir. Böyle bir kimse, yasaklanmış olan korunun etrâfında sürüsünü otlatan bir çobana benzer ki, o çobanın o koruya girmesi pek yakındır. Dikkat ediniz! Her melîkin böyle bir korusu vardır. Allahü teâlânın yeryüzündeki koruları haram kıldığı şeylerdir."

Bir kimseye dünyâda kendisine yetecek miktar kâfi gelmiyorsa, dünyâda ona kâfi gelecek hiçbir şey yoktur. Dünyâ için gam ve keder sahibi olan, kimsenin gamı uzun olur.

Âlimin fazileti: Âlimler bu ümmetin faziletlileridir. Çünkü onlar, Peygamberlerin vârisleridir. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen: "Allahü teâlâ ecelleri ve rızıkları taksiminde, mükâfat ve ceza vermekte, kullarına emir ve yasaklarında adâlet sahibi olduğu halde kendisinden başka ilâh bulunmadığını ve birliğini delîller ve indirdiği âyet-i kerîmelerle beyân eyledi. Melekler Allahü teâlânın birliğini ikrâr ettiler. İlim sahipleri mü'minler de îmân ettiler." (Âl-i İmrân-18) buyuruyor. Allahü teâlâ âyet-i kerîmede âlimleri, kendi birliğine ve adâletine şahit kıldı. Kendisi kendisine şâhid olduğu gibi, melekler de bu husûsa şâhid oldu. Allahü teâlânın âlimleri şâhid getirmesi pek yüksek bir makamdır. Yine Allahü teâlâ, Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) "Yâ Rabbî! ilmimi artır de!" (Tâhâ-114) buyurarak, bununla şerefinin ve derecesinin artması için, kendisinden ilmini artırmasını, istemesini emretti. Peygamberlerin derecelerini bile artıran ilim ile, Peygamberlerden başkalarının da şereflenmesi elbette lâyıktır. Allahü teâlâ yine Kur'ân-ı kerîmde "(Ey Resûlüm onlara) De ki: Hiç bilenlerle, bilmeyenler bir olur mu? Ancak akıl sahipleri nasihat kabûl eder, ibret alırlar" (Zümer-9) buyuruyor.

Bir zât "Ey Ebüdderdâ! Sana herhangi bir maddî ihtiyâç için gelmedim. Fakat Medîne-i münevvereden buraya kadar senin Resûlullah efendimizden bildirdiğin bir hadîs-i şerîfi öğrenmek için geldim" dedi. Bunun üzerine Ebüdderdâ (radıyallahü anh), Resûlullahtan (aleyhisselâm) duydum. Buyurdu ki: "İlim elde etmek için yola çıkan kimse, Cennet yollarından bir yola girmiş olur. Melekler, ilim elde etmek için yola çıkan kimseden hoşnut oldukları için kanatlarını gererler. Göklerde ve yerde bulunanlar, suyun içindeki balıklar, âlim için Allahü teâlâdan mağfiret dilerler:"

"Âlimin âbide üstünlüğü, dolunay hâlinde bulunan ayın, diğer yıldızlara olan üstünlüğü gibidir."

"Âlimler peygamberlerin vârisleridir."

"Peygamberler, hiçbir dinar ve dirhem miras bırakmadılar. Onlar sâdece ilmi miras olarak bıraktılar. Kim onu alırsa, bol nasîbe kavuşur."

Mu'âviye (radıyallahü anh), Resûlullah efendimizden (aleyhisselâm) şöyle işittiğini bildirdi: "Allahü teâlâ kimin hakkında hayır murâd ederse, onu dinde fakîh yapar." Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte ise, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "İlmin kalkıp cehâletin yerleşmesi, içkinin içilip, zinânın ortaya çıkması, kıyâmet alâmetlerindendir"buyurdular.

İlim, Allah rızâsı için öğrenilirse, Allahü teâlâ indinde sevâba ve va'd olunan derecelere kavuşulur. Süfyân-ı Sevrî hazretleri "Biz ilmi, önce Allahü teâlânın rızâsını kastederek öğrenmedik. Fakat ilim, Allahü teâlânın rızâsından başkasını kabûl etmedi" buyurdu. Eshâb-ı Kirâmdan birinin yanına bir başkası gelip, "Ben ilim öğrenmek istiyorum, fakat onunla amel edememekten de korkuyorum" dedi. Bunun üzerine o zât: "İlim öğrenmen, cehâlete vâsıta olmandan daha hayırlıdır" dedi. Aynı kişi bir başkasına gidip aynı şekilde sorunca, o da: "Âlim, kıyâmette âlim olarak, câhil de câhil olarak haşrolunur" dedi. Ebû Hüreyre'ye (radıyallahü anh), "Sana yarın öleceğin söylense ne yapardın?" diye sorulunca, "İlim öğrenirdim" cevâbını verdi. Denilir ki: "İlmin evveli susmak, ikincisi dinlemek, üçüncüsü öğrendiğini ezberlemek, dördüncüsü amel etmek, beşincisi ilmi yaymaktır."

Allahü teâlâyı zikir (anmak), ile ilgili olarak; "O hâlde siz, beni anın ki, ben de sizi

anayım.” (Bekâra-152) meâlindeki âyet-i kerîmenin tefsîri hakkında Sa’îd bin Cübeyr hazretleri şöyle buyurdu: “Beni, bana tâatta bulunmak sûretiyle anın, ben de sizi rahmetimle anayım.” Bir başka zât ise, “Beni, size verdiğim ni’metlerle övün ki, ben de sizi bana olan tâatınızla öveyim” şeklinde açıkladı. Bu husûsta diğer bir tefsîr şöyledir: “Siz beni, bana duâ etmek sûretiyle anın ki, ben de sizi, duâlarınızı kabûl etmek sûretiyle anayım.” Bir diğeri de şöyledir. “Siz beni, verdiğim ni’metlere şükretmek sûretiyle anın, ben de sizi sevâb vermek sûretiyle anayım.”

Zikir, ma’nânın gizlice kalbe gelmesi demektir. Zikir, kalb ile veya dil ile olur. Murâkabe, havf (korkmak) ve hayanın başlangıcı zikrdir. Kul Allahü teâlâyı hatırlayınca, O’nu tanır. Tanıyınca, O’ndan haya eder ve O’nu murâkabe eder. Zikrin emredilmesi, ma’rifetin başlangıcı olduğu içindir. Allahü teâlâ, kendisinin hatırlanmasını, anılmasını teşvik buyurdu. Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Şüphesiz ki, (Allahü teâlânın hükmüne) boyun eğen erkeklerle kadınlar; (Allahü teâlâ ve Resûlüne ve tasdiki îcâb eden şeylere) imân eden erkeklerle kadınlar; tâate devam eden erkeklerle kadınlar; (sözlerinde ve işlerinde) doğru olan erkeklerle, kadınlar; sabreden erkeklerle kadınlar; (kalbleri ve azâları ile) mütevâzi olan erkeklerle kadınlar; sadaka veren erkeklerle kadınlar; (farz olan) orucu eda eden erkeklerle kadınlar; utanacak yerlerini (haramdan) koruyan erkeklerle kadınlar; Allahü teâlâyı çok zikreden erkeklerle kadınlar; işte bunlar için Allahü teâlâ (küçük günahlarına) mağfiret ve pek büyük bir ecir hazırlamıştır” (Ahzâb-35) buyurdu. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) her zaman Allahü teâlâyı zikrederdi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Gâfiller arasında Allahü teâlâyı ananlar, kuru ağaçlar arasındaki yeşil bir ağaç gibidir” Namaz, Allahü teâlâyı zikirdir (anmaktır).

Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Onlar (o kâmil akıl sahipleri) ayakta iken, otururken, yatarken, hep Allahü teâlâyı zikrederler, Göklerin ve yerin yaratılışını tefekkür ederler ve derler ki: Ey Rabbimiz! Sen, boşuna yaratmadın. Sen bâtıl şey yaratmaktan münezzehsin. Bizi Cehennem ateşinden koru!” (Âl-i İmrân-191) buyuruldu. Ömer bin Hüseyn, bu âyet-i kerîmenin tefsîri ile ilgili olarak Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) şöyle buyurduğunu rivayet etti; “Ayakta namaz kıl. Buna gücün yetmezse oturarak kıl. Buna da gücün yetmezse yatarak kıl,” Yine Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Gerçekten ben, Allahü teâlâyım. Benden başka hiçbir ilâh yoktur. Onun için bana ibâdet et ve beni anmak için namaz kıl” (Tâhâ-14) buyurdu.

Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Allahü teâlânın birliğini tasdik edenler (kabûl edenler), Cennette ebediyyen kalmakla saadete erdiler ki; o mü’minler, namazlarında Allahü teâlâdan korkarlar, O’na boyun eğer, tevâzu ederler. Öyle ki, sağlarında ve sollarında olan kimseleri bilmezler.” (Mü’minûn-1, 2) buyurdu ve mü’minlerin namazlarını huşû’ ile vasıflandırdı. Huşû’; hudû’ (boyun eğmek) tezellül ve havfdır (korkudur). Hudû’, tezellül ve havf, tezekkür (hatırlamak ve anmak) ile beraber bulunur. Hudû’, gaflet ve dünyâ işleri ile birlikte bulunmaz. Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Yâ Muhammed! Sabah-akşam, içinden yalvararak ve azâbından korkarak, gizli ile açık arası bir sesle Rabbini an (duâ et ve zikr et). Gâfillerden olma” (A’râf-205) buyuruyor. Namaz, kalbin zikri ve huşû’u ile kemâl mertebesine erişir. Ancak bedenin hareketleri, dilin söylemesi zikre ve kalbin hazır olmasına yardımcı olur. Zikirler, kalbin hazır olmasını zikredilenin düşünülmesini ve hatırlanmasını kolaylaştırır ve arttırır. Namaz kılan kimse, Allahü teâlâya yönelmiş, O’nun huzûrunda durmuştur. Hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), “Kul namaza yöneldiği zaman, Allahü teâlâ da ona yönelir. Namazdan yüz çevirdiği vakit, Allahü teâlâ da ondan yüz çevirir” buyurdu. Yine Resûlullah efendimiz (

aleyhisselâm), “Namazı, sanki Allahü teâlâyı görüyormuş gibi kıl! Sen O’nu görmüyorsan da, O, seni görmektedir” buyurdu. Hazreti Âişe vâlidemiz şöyle anlatır: Resûlullaha (aleyhisselâm) namazda bakınmayı sordum. “O bir kapmadır ki, şeytan onu kulun namazından kapar” buyurdu.

Namazda kıbleye dönerek ayakta durmak, insanın Rabbine ibâdete yöneldiğini bilmesi içindir. Namaz için tekbir alınır. Tekbir Allahü teâlâyı ta’zim ve namaz kılanın, Allahü teâlânın büyüklüğüne şahadetidir. Tekbirin ma’nâsını tasavvur, namaz kılanda heybet ve ta’zîm meydana getirir. Sonra namaza başlar. İstiftah (Sübhâneke) duâsını okur. Sonra E’ûzü çekerek, Allahü teâlâya sığınır. Çünkü şeytan, hasedinden dolayı insanın Rabbine olan yakınlığını bozmak için, namazda ona musallat olur. Herkes bilir ki; namazda insanın aklına, namaz hâricinde gelmeyen dünyâ ile alâkalı şeyler gelir. Bunlar, namazda şeytanın namaz kılanın karşısına çıkıp, ona vesvese vermesinden başka birşey değildir. Böyle şeyler, insana her namazında ârız olur. Fakat, namazdan başka şeylerle meşgûl olduğu zaman böyle şeylere pek rastlanmaz, İnsan daha sonra Fâtiha sûresini okur. Fâtiha, Allahü teâlâya hamdü senayı ve duâyı ihtivâ eder. Fâtihayı, Allahü teâlâya tam bir hudû’ ile ve O’na yalvararak okumalıdır. Gafletle okumamalıdır. Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Rabbinize yalvararak ve gizlice duâ edin. Muhakkak ki Allahü teâlâ, duâ ve başka şeylerde haddi aşanları sevmez”(A’râf-55) buyuruyor. Şöyle hikâye olunur Allahü teâlâ, Dâvûd aleyhisselâma “Bana gaflette iken duâ etme, sana gazâb ile icabet ederim” diye vahyetti.

Fâtiha ve zamm-ı sûre okuduktan sonra rükû’a gider. Rükû’ bilfiil hudû’dur (boyun eğmedir). Burada da kalb hazır ve huşû’ üzere olmalı, Allahü teâlâyı tesbih etmelidir. Secdede de kalb hâzır ve huşû’ üzere olmalıdır. Kısaca, bütün namazda kalb hazır olmalıdır.

Âvn bin Abdullah, “Ayakta iken secde yerine, rükû’da iken iki ayağı arasına, otururken kucağa bakılır” buyurdu. Namaz kılan kimsenin iki omuzunu yumuşatması müstehabdır. Çünkü bu, huşû’dandır. Abdullah bin Mes’ûd (radıyallahü anh) namaza kalktığı zaman, ellerini alçaltır, gözlerini indirir ve sesini düşürürdü, İbn-i Zübeyr (radıyallahü anh) namaza kalktığı zaman, tam bir tumânînet hâlinde, hareketsiz dururdu.

Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Kur’ândan sana vahy olunanı oku ve namazı (beş vakit namazı) kıl! Zira namaz, insanı kötü ve uygunsuz işlerden, alıkoyar. Muhakkak ki Allahü teâlâyı zikretmek, tâatlerin en büyüğü, en fazîletlisidir. Allah, her ne yaparsanız bilir” (Ankebût-45) buyuruyor. Bu şöyle olur: Namaz kılan kimse, Rabbini zikreder, Allahü teâlânın azameti onu kaplar. Bu, öyle bir hâldir ki, iyilik yapıp, kötülüklerden alıkoymayı gerektirir. Denilir ki; tâati yapmak (Allahü teâlânın beğendiği şeyleri yapmak), tâatin benzeri olan işleri yapmayı ve tâatin zıddı olan işlerden sakınmayı gerektirir, İbn-i Mes’ûd (radıyallahü anh) “Namaz iyiliği emreder, kötülüklerden alıkoyar. Namaz ancak Allahü teâlâya itâat edenlere faide verir. Kul namazında, Allahü teâlâyı hatırlar, onda huşû’ hâsıl olursa, namazı bitirince onun huşû’u gitmez, özellikle onun bu hatırlayışı ve huşû’u, diğer namaz gelinceye kadar kalır. Bu, meâlen; “Onların alametleri yüzlerindeki secde izleridir.” (Feth-29) âyet-i kerîmesinin açıklamasıdır. Secdenin eseri, onların huşûlarıdır. Denilir ki; secdenin eseri gece ibâdetinden dolayı yüzlerindeki sarılıktır. Yine Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın saatlerinde namaz (ya’ni beş vakit namazı) kıl. Muhakkak haseneler (beş vakit namazın sevâbı) küçük günahları yok eder. Bu ibretle düşünenlere bir nasihattir” (Hûd-114). Ankebût sûresi 45. âyet-i kerîmesinin devâmı olan; “Muhakkak ki, Allahü teâlâyı zikretmek, daha büyüktür” âyet-i kerîmesinin meâl-i âlisine gelince, bunun iki açıklaması olduğu söylenmiştir. Birisi; Allahü teâlânın kullarını, onlara ni’met ve mükâfat vermek sûretiyle anması, kulların Allahü teâlâyı

ibâdet etmek sûretiyle anmasından daha büyüktür. Diğeri; Allahü teâlâyı anmak, diğer fiillerden daha büyüktür. Bir kimse, namazını, kalbi uyanık iken, huşû' hali üzere, kalb huzûru ile kıldığı zaman, namazın te'sîri namazdan sonra da devam eder.

Gâfil olan kimseye gelince, onda namazın eseri kalmaz. Rivâyet edilir ki: Resûlullah (aleyhisselâm) Eshâb-ı Kirâma namaz kıldırıp, kırâati de sesli olarak okumuşlardı.. Namazı bitirdikten sonra birisine "Ey falanca!**, Bu** sûreden birşey geçtim mi?" diye sorunca, o şahıs "Bilmiyorum" diye cevap verdi. Başkalarına da sorduklarında hepsinden, "Bilmiyorum" cevâbını aldılar. Bunun üzerine Resûlullah efendimin (aleyhisselâm), "Aranızda Ubey var mı?" buyurunca, "Evet var, Yâ Resûlallah" dediler. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) "Ey Ubey! bu sûreden bir şey geçtim mi?" buyurunca, "Evet, yâ Resûlallah! Şu, şu âyet-i kerîmeleri geçtiniz" diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Kendilerine, Allahü teâlânın kitabı okunup da ne okunup okunmadığını bilmeyen kimselerin hali nasıl olur? Yine böyle, İsrailoğullarının kalbinden Allahü teâlânın azameti çıkmıştı da, bedenleri hazır olduğu hâlde, kalbleri gâib idi. Allahü teâlâ, bedenleriyle beraber kalbini de şahit kılıncaya kadar bir kulun amelini kabûl etmez"buyurdu.

Sıla bin Esyem Adevî'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): "Kim, dünyâ ile alâkalı birşeyi kalbinde hatırlamadan namaz kılar, o namazda Allahü teâlâdan birşey isterse, Allahü teâlâ onu ona verir" buyurdu. Hassan bin Atiyye şöyle buyurdu: "İki kişi aynı namazı kıldılar. Fakat aralarında, fazîlet bakımından yerle gök arası kadar fark vardı. Çünkü birisi Allahü teâlâya bütün kalbi ile yönelmiş, diğeri ise Rabbinden gâfîl idi."

Ukbe bin Âmir'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (s.a.v) "Kim güzelce, şartlarına uygun bir abdest alır, sonra gaflette olmaksızın ve ciddî olarak namaz kılarsa, bu abdest ve namaz, önceki günahlarına keffâret olur" buyurdu.

Ubâde bin Sâmit'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), "Kim beş vakit namazın abdestini güzelce alır, rûkû'larını, secdelerini ve huşû'larını güzelce yaparsa, onun için Allahü teâlânın katında, ona azap verilmiyeceğine dâir bir ahid yazılır. Kim de böyle yapmazsa, Allahü teâlâ dilerse ona azap eder, dilerse onu af ve mağfiret eder" buyurdu.

Teheccüd namazı: Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "(Ey Resûlüm!) Sana mahsûs fazla bir namaz olarak gece uykudan kalk da teheccüd (gece namazı) kıl." (İsrâ-79) buyurdu.

Ebû Umâme Bâhilî'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): "Geceyi namaz kılarak geçiriniz. Çünkü bu, sizden önceki sâlihlerin âdeti, Rabbinize yakınlık, günahlara keffâret ve günahlardan uzaklaştırıcıdır" buyurdu.

Muâz bin Cebel (radıyallahü anh), Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) "(Onlar) yataklarından kalkarlar" (Secde-16) âyet-i kerîmesi hakkında, bunun geceyi namaz ile geçirmek olduğunu, buyurduğunu bildirdi.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) "Kim hanımını geceleyin kaldırıp, berâberce iki rek'at namaz kılarlarsa, zikredenler arasına yazılırlar" buyurdu.

Sâlim'in (radıyallahü anh) babasından rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselam) "İki kişiye gıbta edilir. Birisi; Allahü teâlânın kelâmı olan Kur'ân-ı kerîmi gece-gündüz okur ve O'nun emirlerine uyar. Diğeri; Allahü teâlânın vermiş olduğu malı gece-gündüz O'nun rızâsı için sarf eder" buyurdu.

İbn-i Mübârek'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte ise, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), "Gece namazının gündüz kılınan namaza üstünlüğü, gizli olarak verilen sadakanın, açıktan verilen sadakadan üstünlüğü gibidir" buyurdu. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: "Namaz, benim için gözümün neş'esi yapıldı" buyurdu. Ya'nî Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), Allahü teâlâya münâcaat, O'na huşû' ve huzûrunda hudû'dan lezzet alırdı. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen: "Bir de, sabır ve namazla Allahü teâlâdan yardım isteyin; gerçi bu (nefsinize) ağır gelir, fakat huşû' sahibi kimselere değil" (Bekâra-45) buyurdu.

Evzâî (radıyallahü anh): "Ali bin Abdullah bin Abbâs hergün bin secde yapardı" dedi. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) "Kim kadir gecesini, inanarak ve sevâbını umarak ibâdetle geçirirse, onun geçmiş günahları af ve mağfiret olur" buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 232

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 217

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-5, sh. 122

4) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 355

5) Tehzîb-ül-esmâ vel-lüga cild-2, sh. 299

6) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 126

7) Et-Tarîk-üs-sâlim ilallah (Ayasofya 2004) v. 40 a, 113b, 115a, 237a, 266b

İBN-İ SÜFYÂN HUVÂRÎ (Muhammed bin Süfyân)

Kırâat, hadîs ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Abdullah olup ismi Muhammed bin Süfyân'dır. Berberi kabilelerinin büyüklerinden olan Huvâre'ye mensûp olduğu için Huvârî, Kayrevan'da doğduğu, tahsil ve hac yolculuğu dışında hep orada bulunduğu için Kayrevânî nisbet edildi. Hac dönüşü Medîne-i münevverede 415 (m. 1024) yılında vefât etti.

Zamanın ilim merkezlerinden biri olan Kayrevan'da küçük yaşta temel din ve âlet ilimlerini öğrenen İbn-i Süfyân, Ebü'l-Hasen Kabîsî'den fıkıh ilmini öğrendi. Birçok âlimden hadîs ve kırâat ilimlerini tahsil etti. Kırâat ilmini aldığı hocaları arasında; İsmâil bin Ahmed Mehri, Ya'kûb bin Saîd Huvârî, Kerdüm bin Abdullah Kastîlî gibi âlimler vardı. Kırâat ilminde en meşhûr hocaları Ebü'l-Hasen Kabîsî ve İbn-i Galebûn Mısrî idi. Kendisi gibi kırâat âlimi olan Ebû Amr Dânî ile birlikte, hadîs-i şerîf ilmi öğrenmek ve hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf işitmek için, çeşitli memleketlere seyahatlerde bulundu. Allahü teâlânın dinini öğrenmek için gecesini gündüzüne katıp çalıştı. Kırâat, hadîs, Arabî ilimler ve Mâlikî mezhebi fıkıh bilgilerinde söz sahibi âlim oldu. Diğer ilimlerde de bilhassa hesap (matematik) ve hendesede (geometri-mühendislikte)'de âlim idi. Kırâat ilminde, Afrikiyye'nin (Tunus) yetiştirdiği ikinci büyük kırâat âlimi oldu. Ondan önceki kırâat âlimlerinin en meşhûru Muhammed bin Ömer İbni Hayrûn idi. İbn-i Süfyân'ın bu derece üstün olmasının sebepleri çeşitli şekillerde izah edilebilir, ilmî derecesinin yüksekliğiyle, değişik ilimlerde söz sahibi olması bunlardan biridir. Yukarıda zikrettiğimiz âlimlerden ders almış olması ve güzel tasnifleriyle bilgilerini kitaplara geçirmiş olması da bir başka sebebidir. "Kırâat-i bi-Afrikiyye"ye göre; Ebû Bekr İbni Mücâhid'in asrında yaptığını, o da kendi asrında yapmış, kırâat âlimleri arasında tercihler yaparak, kitabında güvenilir olan âlimleri zikretmiştir, İbn-i Mücâhid'e göre; "Arabî ilimleri vâkıf olmayan bir Hâfızın kırâat bilgisi eksiktir. Lügat ve i'rab bilgisine sahip olup da, kırâat bilgisine sahip olmadan, kırâat üzerine söz söyleyen de yanlış söyler." İbn-i Mücâhid gibi kırâat âlimlerini, yardımcı ilimlere vukûfiyetlerine ve güvenilir olup olmadıklarına göre değerlendiren İbn-i Süfyân, daha sonra gelen âlimlerin devamlı müracaat ettikleri bir âlim oldu. Kuzey Afrika ve Endülüs müslümanları, akın akın gelerek ondan kırâat dersleri aldılar. Kayrevan, yakınlarındaki Mehdiyye şehrinden birçok kimse, onun etrâfında pervane gibi döndü. Onun ilmini en iyi muhafaza edenlerden biri, Mehdiyye ahâlisinden meşhûr kırâat âlimlerinden Ebü'l-Abbâs Mehdevî idi. Ömrü boyunca,